

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ГРИЦЕВИЧ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 811.161.2'28:398](477.81/.82)(043.5)

**ДІАЛЕКТНИЙ КОМПОНЕНТ
У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ІЗ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Луцьк – 2018

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Громик Юрій Васильович,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
декан факультету філології та журналістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мойсієнко Віктор Михайлович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри української мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Коваленко Борис Олексійович,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
доцент кафедри української мови, декан факультету
української філології та журналістики.

Захист відбудеться 28 вересня 2018 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.02 в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (вул. Винниченка, 30-А, ауд. 407, м. Луцьк, 43000).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (вул. Винниченка, 30-А, м. Луцьк, 43000).

Автореферат розіслано «27» серпня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. філол. н., доц.

О. І. Приймачок

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасний розвиток діалектології вимагає перегляду засад вивчення структурних рівнів говірок. Насамперед це стосується вибору джерел діалектографічного матеріалу, апробації різних методологічних принципів лінгвістичної інтерпретації говіркових елементів. У новітніх працях вектор наукового пошуку спрямовано на докладний аналіз явищ фонетичного, граматичного та лексичного рівнів крізь призму записів зв'язного мовлення діалектоносіїв. Координація дескриптивних студій у плані широкого залучення діалектних текстів засвідчує перехід до нової наукової парадигми – текстоцентризму.

Мова фольклору, безперечно, – одне з джерел формування нової літературної мови. Однак фахово записані та відповідально впорядковані тексти фольклору, у яких збережено всі діалектні особливості, акумулюють різноманітну за обсягом та якістю інформацію про релевантні риси місцевих говірок. Незважаючи на те, що такі усні за своєю природою та формою мовленнєвої презентації тексти не продукують спонтанно, а відтворюють у вже готовому вигляді, фольклорні зразки глибоко закорінені в питоме говіркове оточення, матеріалізують художній (народнопоетичний) стиль діалектного мовлення.

Просторова неоднорідність мовних засобів усної народної творчості давно зацікавила науковців різних галузей, зокрема діалектологів і фольклористів, проте евристичні можливості фольклорного тексту як джерела відомостей про місцеву говірку вивчені мало, хоч і становлять одну з перспективних проблем для наукового пошуку. Більшість представників вітчизняної школи лінгвофольклористики зорієнтована на монографію С. Я. Єрмоленко «Фольклор і літературна мова», у якій дослідниця обстоює наддіалектний характер українського фольклорного мовлення. Різні узагальнення про зв'язок мови фольклору з діалектним середовищем зробили Г. Л. Аркушин, І. В. Гороф'янюк, П. Ю. Гриценко, Ю. В. Громик, Н. О. Данилюк, Й. О. Дзензелівський, Р. С. Зінчук, Б. О. Коваленко, Н. С. Колесник, І. Г. Матвіяс, А. М. Поповський, Л. Д. Фроляк та ін.

Актуальність теми дисертації. В українському мовознавстві досі не реалізовано ідеї системного аналізу характеру співвідношення конкретного діалекту чи наріччя та місцевих фольклорних текстів. Наявний у розпорядженні мовознавців фольклорний матеріал, що може бути неоднорідним із погляду відтворення рис діалектної мови, актуалізує його спеціальний комплексний аналіз щодо евристичного потенціалу як джерела лінгвальної інформації. Відповідність текстів усної народної творчості критеріям філологічно точного, дослівного запису та подальшої публікації в нередагованому вигляді дозволить відкоригувати та наповнити новим змістом поширений у лінгвоукраїністиці постулат про наддіалектний характер мови фольклору.

У зв'язку з цим, а також з огляду на активізацію уваги вчених до локальних форм існування мови, з урахуванням інтенсивного розширення

емпіричної бази лінгвістичних досліджень шляхом залучення регіонального фактичного матеріалу перспективно проаналізувати фольклорні тексти із Західного Полісся в їхньому співвідношенні з місцевими говірками.

Західнополіський ареал, який виявляє виразну специфіку на всіх рівнях мовної системи, представлено багатьма фольклорними збірниками різного часу; упорядники таких видань здебільшого зберегли локальні явища, забезпечивши в такий спосіб евристичну цінність зафіксованих уснопоетичних творів для діалектологічних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з науковою темою «Поліфункційний статус української мови в синхронії та діахронії» кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тему роботи затверджено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 26 листопада 2015 р.), уточнено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 29 березня 2018 р.).

Мета роботи – з'ясувати характер зв'язку фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок і простежити евристичну цінність уснопоетичних творів як діалектографічного матеріалу.

Для досягнення поставленої мети виконано такі **завдання**:

1) окреслено теоретичні засади вивчення фольклорних текстів у їхніх зв'язках із місцевими говірками та систематизовано напрацювання вчених у цій галузі;

2) визначено корпус фольклорних текстів, які віддзеркалюють лінгвальні особливості різних говіркових груп західнополіського діалекту;

3) змодельовано на основі наявних діалектологічних праць (атласів, збірників текстів зв'язного мовлення діалектоносіїв, словників тощо) набір релевантних рис західнополіського діалекту північного наріччя української мови та простежено їхнє відображення у фольклорних текстах;

4) систематизовано діалектні елементи за рівнями мовної системи, а в межах кожного рівня – за походженням;

5) простежено ступінь і характер представлення у фольклорних матеріалах різнорівневих релевантних рис західнополіського говору; зроблено висновок про зв'язок мови фольклорного тексту та місцевої говірки;

6) з'ясовано цінність та перспективність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Об'єктом дослідження обрано західнополіські фольклорні тексти, **предметом** – локальні фонетичні та словозмінні явища, простежені в цих текстах.

Методика дослідження. Дослідження фактичного матеріалу виконано в аспекті синхронії методом лінгвістичного опису із властивими йому прийомами зовнішньої (діалектні явища певного рівня проаналізовано у зв'язку з елементами інших мовних рівнів та з позамовними явищами) та внутрішньої

(для інвентаризації, диференціації та класифікації лінгвальних елементів) інтерпретацій. Для виявлення регіональної специфіки і системно-функційних закономірностей мови фольклорних текстів, а також для порівняння уснопоетичних творів та даних діалектографічних праць використано прийоми зіставного методу. Частково застосовано прийоми внутрішньої та зовнішньої реконструкцій (щоб з'ясувати походження поліських діалектизмів, залучено мовні елементи різної давності та матеріал споріднених мов).

Джерела фактичного матеріалу. В основі дослідження – записи фольклорних (уснопоетичних) текстів, співвідносних із різними говірковими групами західнополіського діалекту, зокрема з волинськополіським, берестейським та підляським ареалами (редактори-упорядники: Г. Л. Аркушин, Ю. Гаврилук, І. В. Гунчик, В. Ф. Давидюк, І. О. Денисюк, І. Ігнатюк, Ф. Д. Клімчук, В. П. Ковальчук, О. Кольберг, Я. Кондаревич, Л. В. Лукашенко, В. М. Мойсієнко, О. Ф. Ошуркевич, Є. Рижик, Л. С. Семенюк, Р. В. Цапун та ін.). Для порівняння залучено фактаж «Атласу української мови», збірників записів зв'язного мовлення поліщуків, інших діалектографічних джерел.

Наукову новизну дисертації визначає те, що вперше в українському мовознавстві системно проаналізовано співвідношення мови фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок. Сформовано корпус локальних лінгвальних явищ і визначено ступінь та характер їхнього представлення в уснопоетичних творах. Виявлені в текстах діалектні елементи систематизовано і прокоментовано за походженням, послідовно простежено факти їхньої фіксації в інших діалектографічних матеріалах, зокрема в спонтанному побутовому мовленні поліщуків. Критично переосмислено постулат про наддіалектний характер мови фольклору, натомість переконливо констатовано виразний органічний зв'язок художнього (народнопоетичного) і розмовного стилів діалектного мовлення (звичайно, за умови, що фіксація фольклорного фактажу передбачала послідовне збереження говіркових рис на всіх мовних рівнях). Зроблено висновок про безсумнівну евристичну цінність фольклорних текстів як діалектографічного матеріалу.

Теоретичне значення праці полягає в розвитку й поглибленні окремих теоретичних положень про зв'язок мови фольклору й діалектної мови, про надійність фольклорного тексту як діалектографічного джерела. Загальні відомості про характер співвідношення мови фольклору і діалектної мови доповнено конкретною інформацією про вияви цього зв'язку на матеріалі західнополіського говору північного наріччя. Випрацьовані засади слугуватимуть методологічним підґрунтям для розгортання нових студій над фактажем з інших частин українського діалектного континууму.

Практичне значення праці. Дібраний та опрацьований матеріал може бути використаний в узагальнювальних працях з історії української літературної мови, української діалектології, лінгвостилістики, усної народної творчості, краєзнавства, лінгвофольклористики, у практиці викладання філологічних дисциплін у вищій школі, а також у зведеному словнику поліських говорів.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення і практичні результати дисертації автор отримав самостійно. Усі опубліковані праці написано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Рукопис дисертації, основні теоретичні положення та висновки було обговорено на засіданнях кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, апробовано в доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, з-поміж яких: а) *міжнародні*: «Наука в інформаційному просторі» (Дніпропетровськ, 10–11 жовтня 2013 р.), «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 17–18 травня 2016 р.), «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука (Рівне, 25 травня 2016 р.), «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія» (Луцьк, 28–30 червня 2016 р.), «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (Луцьк, 15 грудня 2016 р.), «Лінгвостилістика XXI століття: стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 2–4 вересня 2017 р.), «Modern philology: relevant issues and prospects of research» (Люблін, 20–21 жовтня 2017 р.), «Народна творчість українців у просторі та часі» (Луцьк, 10–11 серпня 2018 р.); б) *всеукраїнські*: «Лінгвостилістика XXI століття: стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 4–5 жовтня 2013 р.), «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки» пам'яті професора Дмитра Бучка (Тернопіль, 3 листопада 2016 р.), «Vivat academia: Національно-визвольні змагання в українській літературі» (Львів, 28 квітня 2017 р.), «Слобожанська бесіда» (Старобільськ, 23 листопада 2017 р.), «Vivat academia: Тенденції розвитку української філологічної науки нової доби (до 220-ліття виходу «Енеїди» Івана Котляревського» (Львів, 20 квітня 2018 р.), а також на секційних засіданнях щорічної підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів СНУ імені Лесі Українки «Фестиваль науки» (Луцьк, 2014–2018 рр.).

Публікації. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в 20 публікаціях, зокрема в 10 статтях, 6 із яких опубліковано в провідних наукових виданнях, затверджених МОН України як фахові, 1 – у вітчизняному фаховому періодичному виданні, яке зареєстровано в наукометричних базах, 2 – в інших вітчизняних наукових журналах, індексованих у наукометричних базах, 1 – в закордонному виданні. Решта публікацій – тези доповідей, виголошених на міжнародних і всеукраїнських конференціях, та праці, видрукувані в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку наукової літератури (220 позицій), переліку умовних скорочень використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 227 сторінок, основного тексту – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет та джерельну базу, названо методи наукового аналізу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **«Теоретичні засади вивчення фольклорного тексту у зв'язку з місцевим діалектом»** на основі аналізу напрацювань учених систематизовано різноманітні за підходами і критеріями погляди на засадниче й досі дискусійне питання про діалектну / наддіалектну природу мови фольклору, подано огляд наукових здобутків у царині залучення уснопоетичних текстів як діалектографічного матеріалу.

У першому підрозділі **«Мова фольклору та діалектна мова як лінгвістична проблема»** узагальнено досвід славістів, які активно розробляли питання статусу мови фольклору в межах загальнонародної мови.

Про постійну увагу науковців до мови фольклору різних слов'янських народів свідчить достатньо повний і багатоаспектний опис народнопоетичних одиниць, здійснений із використанням методик, прийомів та дослідницького інструментарію історії української літературної мови (С. Я. Єрмоленко, А. М. Поповський), лінгвостилістики (О. В. Гриценко, Н. М. Журавльова, П. Є. Мишуренко, К. Ф. Шульжук), лінгвофольклористики (Є. Б. Артеменко, Т. П. Беценко, В. В. Галайчук, Н. О. Данилюк, Ю. Б. Дядищева-Росовецька, З. К. Тарланов, О. Т. Хроленко та ін.), етнолінгвістики (Є. Бартмінський, С. М. Толстая, М. І. Толстой), ономастики (Н. О. Колесник, Р. Шрабек). Водночас глибших комплексних студій потребує діалектний компонент мови фольклору, що уможливить осмислення аксіологічного статусу фольклорних текстів як джерел інформації про релевантні риси місцевих говірок.

Зосереджено увагу на висвітленні діаметрально протилежних позицій славістів у сфері досі дискусійного питання взаємозв'язку мови усної народної творчості та говіркового мовлення. Відзначено, що мову фольклору кваліфікують як літературний варіант діалекту, тобто як діалект у його естетичній функції (П. Г. Богатирьов, А. П. Євгенєва, В. І. Собінникова); як наддіалектне утворення (Є. Б. Артеменко, О. М. Веселовський, Н. О. Данилюк, А. В. Десницька, С. Я. Єрмоленко, М. А. Кумахов, Й. А. Оссовецький); як інтердіалект, окремий художній діалект (Є. Бартмінський, Я. Оравець, Є. Сероцок); як функційно-стильовий різновид діалекту, генетично однорідний із розмовно-побутовим мовленням і відмінний від останнього своєю функційною та жанровою диференціацією (Г. Л. Аркушин, Л. І. Баранникова, І. Бессараба, О. І. Богословська, Б. О. Ларін, С. П. Праведников, Ю. М. Руснак, О. Т. Хроленко).

Поділяємо погляди тих учених, які в діалектній мові розмежовують щонайменше два функційні стилі: розмовно-побутовий та художній (народнопоетичний). Висновки багатьох науковців та проаналізовані в реферованій дисертації тексти дають підстави вважати теоретично

переконливою тезу про фольклор як один із функційних різновидів діалектного мовлення.

У другому підрозділі **«Дослідження фольклорного тексту як діалектографічного матеріалу в українському мовознавстві»** описано наявний у лінгвоукраїністиці досвід вивчення говіркових одиниць у текстах фольклору. Кореляція фахово записаних фольклорних матеріалів та місцевих говірок, просторова неоднорідність мови фольклору детермінувала лінгвістичну оцінку її діалектного підґрунтя в спеціальних розвідках багатьох українських учених. Відзначено, що О. О. Потебня одним із перших висловив думку про фольклор як перспективний предмет мовознавчих досліджень. Діалектні одиниці у фольклорних текстах актуалізовано як об'єкти лінгвоаналізу в студіях П. Ю. Гриценка, І. В. Гороф'янюк, Ю. В. Громика, Й. О. Дзензелівського, Р. С. Зінчук, І. Г. Матвіяса, А. М. Поповського. Посилені акценти на проблемі евристичних можливостей фольклорних текстів для вивчення говіркового мовлення помітно в працях М. В. Бігусяка, В. М. Мойсієнка (Гуцульщина), Б. О. Коваленка (Поділля), Н. О. Данилюк, Л. Д. Фроляк (Підляшшя, Холмщина), Г. Л. Аркушина, О. А. Бойчук, З. С. Мацюк, Л. А. Пикалюк (Західне Полісся), Т. Л. Видайчук (Східне Полісся) та ін.

Зауважено, що відсутність однакості в тлумаченні характеру співвідношення фольклорної мови та діалекту пов'язана, очевидно, з тим, що дослідники часто зорієнтовані на видання, які через редакторське втручання зазнали значних інформаційних утрат. Очевидно, що виток арсеналу мовних засобів, якими послуговуються виконавці фольклорних текстів, варто шукати в рідних для респондентів говірках. Оперування інформацією збірників, у яких точно відтворено лінгвальні особливості зразків усної народної творчості, підтверджує тези про фольклор як функційно-стильовий різновид діалекту та евристичну цінність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Підсумовано, що задекларовані в наукових студіях ідеї дослідження народного мовлення різних частин українського континууму крізь призму фольклорних текстів відкривають перспективу цілеспрямованого лінгвістичного осмислення характеру співвідношення мови фольклору і діалектної мови та вивчення конкретних виявів цього зв'язку на матеріалі західнополіського говору північного наріччя української мови.

У другому розділі **«Зв'язок фольклорних текстів із говірками на фонетичному рівні»** проаналізовано ті діалектні явища в системі голосних та приголосних звуків, які відзначено в діалектологічних працях і засвідчено в народнопоетичних творах.

У першому підрозділі **«Вокалізм»** подано докладну характеристику голосних звуків, проаналізовано основні вияви давніх вокалів залежно від позиції наголошеності / ненаголошеності, простежено рівень вияву кореляції між особливостями їхньої реалізації в текстах фольклору та спонтанному мовленні діалектоносіїв.

Опрацьований матеріал відображає релевантні маркери західнополіського ареалу, зокрема різні рефлекси *o: *куот, нуос, до зуоркі, соль, пост, овса-сіна, дойнычка*¹, *настутьничьок, Їакуў, ничку, гний, пійп*; *e: *жуонка, lebiuodka, щудрий, завюв, нап'юок, піечку, щитка, катеі, матюнку*; явище розпаду дифтонгів: *гвиркий, гвир, соквил, йвий*; рефлекси *ě в акцентованій (*хліебом, гуецзкі, з ведьор, тєсто, одсьпивують, дювка*) та ненаголошеній позиціях (*бэда, дивчєтка, и hryhach*); рефлекси *o: *затиў, з глүбшеі*; ненаголошеного *e: *выпрэгае, затрэсліся, сватое*; реалізацію *i > [i]: *свінка, дулярамі, братіку, снівса, до мліна, лєжіт, крік*; явище переходу *y > [i]: *коліхати, віганяти*, зокрема й тенденцію зміни *gy, *ky, *xy в *г'і, к'і, х'і* (з можливою іншою реалізацією голосного): *хітра, до стодолэнькі, пироге*; історично закономірні рефлекси сполук «плавний *p, л* + редукований»: *drywa, єблико, з криві*. Значну увагу приділено позиційним варіантам сучасних голосних, зокрема відзначено підвищення і звуження артикуляції наголошеного [a] після м'яких приголосних до [e], [i], [ie] та ін.: *шєнку, в ємочку, вибачійте, по холівах, жєер*; підвищення артикуляції ненаголошеного [e] > [и], [i]: *чирипки, звинчаїмся*; обниження й розширення артикуляції [e] до [a]: *пшаничнуу, пуд зилинаньким*; обниження артикуляції [и] в наголошеній позиції до [e]: *руденойко, в пшанецю, лєпо*; лабіалізацію наголошеного [e] > [o] після м'якого консонанта перед твердим: *йожик, сіостро*; підвищення артикуляції й посилення лабіалізації ненаголошеного [o] до [y]: *свюя, буетися*.

У другому підрозділі «**Консонантизм**» описано особливості позиційної реалізації приголосних звуків. Фольклорні тексти ілюструють ствердіння губних перед ненаголошеним рефлексом давнього *e в закритому складі: *понэл, камень*, рідше – перед наголошеним континуантом: *печ*; субституцію [ф] > [x], [т], [хв]: *хранцузькі, Гольгота, охвіцери*; збереження губними і передньоязиковими м'якості перед *i: *по вішеньци, сіротка, іді*; ствердіння губних і передньоязикових перед рефлексами: а) *ě незалежно від наголосу: *bydowaty, месити, лікарства, ро карысту, в тисті, одсьпивують*; б) *e: *w dewet', пудвызав, колодезь*; депалаталізацію [с'] у постфіксах дієслів: *не найвса, не забудьса*; ствердіння [ц']: *зайца-молодца, поцилувала*; депалаталізацію [р']: *w stryesi, на друкчу, трасти*; збереження м'якості шиплячих: *садочьок, нышчясню, помовчяты, поджінайса, з калачєми*; опускання звука [й] у флексіях Н. в. однини прикметників: *хороши коровай*.

У третьому підрозділі «**Комбінаторні звукові зміни**» виявлено і прокоментовано структури з наслідками нерегулярних звукових модифікацій, зокрема метатези: *з-пуд намостира, коґорейкі, з коприви, прокывою*; протез [г], [в], [й]: *гокруп, на гулиці, в Гамэрыцы, з гискройки, вочи, за вузиром, по юлочці*; вияви різнотипних скорочень структури слова: а) афези: *ни 'ддамо, 'вечки, мырыканочкью*, зокрема й утрати початкового етимологічного [г]: *орілки, остиньці*; б) синкопи: *чось, стопчик, з'язала*; в) апокопи: *пуд вербой, szornu, надо мной*. Арсенал епентетичних звуків становлять вокали [a]: *старуси*;

¹ Діалектні явища з фольклорних текстів, виданих у Білорусі та Польщі, тут і далі цитовано за оригіналом із використанням засобів відповідно білоруської чи польської графіки.

[e]: *мэтэр*; [и]: *до Димитра*; приголосні [й]: *ргуwjuow*, *на голоуїі*, *кыпьять*, *умьїють*, *оляндер*; [н']: *рутка-мятка*, *соломняны*; [л']: *здоровля*, *derewlanuji*, *крїулі*. Деякі комбінаторні явища зумовлені фонетичним уподібненням, зокрема регресивною суміжною асиміляцією за глухістю: *жешкім*, способом творення [зш] > [жш]: *найнижче*, [тч] > [ч:] > [ч]: *Очченаш*, *хучій*, [вн] > [мн]: *всьоромно*; місцем і способом творення [бн] > [н:]: *вылычоннэ*; прогресивним суміжним уподібненням за способом творення [нш] > [нч]: *ду генчуго*, *найраньчей*, місцем творення [зй] > [з':]: *ззіжмо*; прогресивною дистантною асиміляцією за місцем і способом творення [ш...с] > [ш...ш]: *шишнацать*. Значна частина словоформ маніфестує різноманітні вияви дисиміляції, зокрема контактного регресивного розподібнення за способом творення в групах [кт] > [хт]: *не дохтор*, [н'к] > [йк]: *царівнойку*, *за тисовийким*; за місцем творення [дл'] > [гл']: *gla mn'ie*, [дч] > [йч] і [дц] > [йц]: *хлопчыкі-молойчыкі*, *з молойцем*; прогресивної контактної дисиміляції за способом творення [з':] > [зд']: *роздэвиться*, [с:] > [сц]: *сцэ* та ін.

Зіставлення фольклорних джерел з описами західнополіського діалекту уможлиблює висновок, що явища фонетичного рівня, засвідчені в текстах фольклору, корелюють із мовною ситуацією в місцевих говірках.

У третьому розділі «Співвідношення текстів фольклору та говірок на морфологічному рівні» з урахуванням змодельованих рис питомого мовного довкілля схарактеризовано західнополіські явища в системі словозміни. З'ясовано, що специфіку формотворення іменних частин мови позначено продуктивністю фонетичних модифікатів давніх флексій. Ще однією вагомою причиною розгалуженого арсеналу закінчень стало явище граматичної індукції, яке полягає в нівеляції архаїчних закінчень певної відмінкової позиції, родовому переосмисленні іменників, різноспрямованому взаємовпливі на флексійному рівні та стиранні диференціації між твердим та м'яким різновидами відмінювання (у дієсловах – флективному переоформленні за зразком I або II дієвідмін) та набутті нових афіксів.

Серед морфологічних одиниць виділено такі, що властиві лише частині аналізованих говірок (у підляських текстах – флексії дифтонгічного походження; у берестейському фольклорі – позиційно зумовлена флексія *-иу* в іменниках I відміни О. в. однини; у текстах, співвідносних із говірками Берестейщини та перехідного західно-середньополіського типу, – дієслівний постфікс *-са*), і такі, які маркують увесь західнополіський мовний континуум (форми Д.-М. в. однини іменників з флексією *-ови*; індивідуальна парадигма субстантива давнього консонантного типу на **-r-* *мати*; фонетично видозмінені давні флексії, зокрема Р. в. множини іменників; нестягнені прикметникові форми прикметників Н. в. жіночого і середнього родів та множини; відсутність протетичного у формах непрямих відмінків особових займенників).

У першому підрозділі «Словозміна іменників» докладно проаналізовано формотворення субстантивів, констатовано, що в системі словозміни виразно віддзеркалено риси західнополіського діалектного мовлення.

Словозмінну специфіку іменників I та II відмін маркують позиційно зумовлені закінчення Н.-Зн. в.: *-'e*, *-ie*, *-iu*: *порэ*, *душэ*, *сирая земліу*, *земліэ*; Р. в.:

-*'e*, -*i*, -*ie*, -*iu*: з *стульце*, *коні*, *кунціе*, *коніу*; ствердіння історично м'якого свистячого [ц'] та вібранта [р']: *плашчаницу*, *weszera*, *мрэц*; збереження закінчення -*'e*, яке сягає давнього **-ьje*, іменниками II відміни с. р., пор.: *нищасте*, *камінне*, *тройзілле*; висока частотність історично закономірного закінчення -*a* в субстантивах Р. в. колишніх вокалічних **-ǫ-*, **-jǫ-*основ: *сорома*, *края*; флексія -*u* Р. в. іменників м'якої та мішаної груп ж. р., яка зумовлена еволюцією *ě або ж відображає індуктивний вплив форм твердої групи: *без доли*, *быз вычэри*, *до неділи*; депалаталізація відповідного історично м'якого консонанта у формах Р. в. іменників м'якої та мішаної груп ж. р.: *биз спудници*, *kaszy*, *із поліци*, *з свічи*; практично послідовне набуття іменниками з основою на задньоязиковий та фарингальний приголосний закінчення -*i*, що засвідчує наслідки вторинного пом'якшення консонантів у групах *гы, *кы, *хы: *горіелкі*, *dorohi*, *в зузулійкі*; форми Д.-М. в. однини з генетично пов'язаними з рефлексією *ě закінченнями -*u* та -*e*, перед якими кінцевий консонант основи ствердів, та зрідка флексією -*'e*: *на ялини*, *у Стірі-рици*, *молодусе*, *козе*, *у вози*, *по болоти*, *на престоли*, *в молоце*, *w kopse*, *на чоротэ*; загальна тенденція вирівнювання форм м'якої та мішаної груп О. в. однини за зразком твердого різновиду: *господиньою*, *zozuloji*, *пуд яблуньою*, *грибинцьом*, *з медведьом*, *калачом*; у М. в. одн. засвідчено закінчення, що відповідають дифтонгічному рефлексу *ě: *по травіе*, *на дворце*, *на вербіе*; у Кл. в. іменники I відміни м'якої групи за аналогією до твердого варіанта відмінювання можуть набувати флексії -*o*: *коровайницьо*, *дольо*, *вишньо*. Іменники I відміни *воша*, *миша*, зберігаючи граматичне значення роду, у Н. в. однини мають нульове закінчення, характерне для III відміни: *вош*, *миш*. За допомогою історично виправданого закінчення -*u* Р. в. однини колишніх **-ǫ-*основ можуть бути оформлені іменники сучасної III відміни *у печи*, *з злості*, *смэрты*, *хліба-соля*, *с волосты*. Субстантиви IV відміни на зразок *дутьіе*, *мне* «ім'я», *теліе*, *поросіу* ілюструють розвиток флексійного [e] з *ę або склалися через підвищення і звуження артикуляції [a].

Множинну парадигму визначають більша порівняно із засвідченою в діалектографічних працях частотність вияву флексії -*ове*, що постала в іменниках ч. р. унаслідок індуктивного впливу відповідної відмінкової позиції колишніх **-ǫ-*основ: *боярове*, *сваткове-голубкове*, *сусідовэ*, *братове*, *swatowe*; закінчення -*e*, перенесене з колишніх основ на приголосний: *люде*, *сусіде*, *гусе*, *бояре*, *перезвіне*, *сухане*; загальна тенденція переходу давніх звукосполук *гы, *кы*, *хы* в *г'і*, *к'і*, *х'і* в іменниках з основами на задньоязиковий та фарингальний: *загадочки*, *кнігі*, *ляхі*; форми Н.-Зн. в. із флексією -*ie* – дифтонгічним рефлексом наголошеного *ě: *czereszn'ie*, *кошуліе*; утворення на зразок *чотири очи*, *копыты*, *вороты*, *словаы*, що ілюструють наслідки аналогії до відповідних форм ч. р.; активне функціонування в підляських говірках у Р. в. форм, які відповідають Н.-Зн. в. множини: *paru koni*, *do ludy*, *нема гроши*, *bez dwery*, *до сієни*; висока частотність вияву флексійних репрезентантів Р. в. у фонетичних виявах -*ов*, -*ув*, -*ив*, а на території Підляшшя ще -*уов*, пов'язаних із еволюцією етимологічних *o, *e в давніх закінченнях **-овь*, **-евь*: *хлопцов*, *волов*, *жартонькуов*, *друзьуов*, *даройкув*, *короваюв*, *зайцюв*, *зубыв*, *грибив*; закінчення

-ей, яким охоплено тексти, співвідносні з центральними й північними районами Рівненщини та берестейсько-пінським ареалом, і яке ілюструє наслідки індуктивного впливу відповідних виявів давніх *-ї-основ: з *рукэй, з мозгэй, мухэй, бабэй, шубей*; оформлення Д. в. множини пов'язане зі збереженням та поширенням на іменники історично різних типів відмінювання флексій *-омъ, *-емъ, *-ьмъ, *-ьмъ відповідно давніх *-о-, *-јо-, *-й-, *-ї-основ із можливими фонетичними модифікаціями: *свинюм, хлопцьом, хлопцем, гусьом*; з огляду на підвищення та звуження артикуляції наголошеного [а] після м'яких і шиплячих приголосних, в О. в. множини виступають флексії -'еми: з *калачєми, з паничєми*; -іми: *ключіми, пуод вишніми*; засвідчена в М. в. множини флексія -'ох чи її фонетичні модифікати поширені від колишніх *-й-основ: *на яйцьох, в Славатичох, по людюх, на грошух*.

Фольклорні тексти зберігають рефлексії дуальних форм, що передусім виявляється в набутті іменниками ч. р. у Н.-Зн. в. флексії -а: *холода, вулуса*; в О. в. іменниками ч. р. та ж. р. флексій -'іма, -има, -ама: *трыма голосыма, з хлопціма, пчолыма, стежичкама*; значно більше залишків архаїчних форм двоїни спостережено в іменниках Н.-Зн. в. ж. р. та с. р.: *на дві половині, три години, штири парі, дв'і т'іст'і, кырыз тры сылі, штири салі*. Формотворення зафіксованих у підляських текстах структур *за гусьмима, з грошмима* позначене, ймовірно, наслідками контамінації варіантів на -ми та -има.

Міжпарадигматичні переходи, пов'язані з хитанням у роді, демонструють окремі іменники ч. р. та с. р., які перебирають на себе риси ж. р.: *на jarmarku tiји, упала тумань, доброї слови*; іменник *латаття* вживаний то в ч. р.: *lototiu*, то в ж. р.: *лотаті*; невідмінюваний за літературним стандартом субстантив с. р. *шоце* у фольклорному тексті функціонує в ж. р.: *по шосі*. Нівеляцію закріпленого в літературній мові значення числа виявляють іменники з *малинами, ожинки, на Кóлєды, пєта wєczernісі*.

У другому підрозділі «Словозміна прикметників» встановлено, що форми ад'єктивів зберігають явища мовної архаїки та зазнають дії фонетичних процесів. У Н.-Зн. в. відзначено практично послідовне й незалежне від наголосу оформлення членних нестягнених форм за допомогою флексій -айа, -уйу (у ж. р.): *мясная, чиритяная, круторогую*; -оїє, -ейє (у с. р.): *слыное, pszenucznoje, колосистее, сосновее*; у множині – -ійі, -ийі, -ейі, -ийа, -ийє (після задньоязикових та шиплячих – модифікати -йє, -йа): *гострейкіі, вербовіі, друобныя, на тихія, носатіє, чужійє*. Фольклорне мовлення увиразнюють короткі прикметникові структури ч. р. на зразок: *св'іж, макуў, лепув, зелін, чырвін*. Уніфікацію виявлено на рівні взаємодії різновидів відмінювання в Н.-Зн. в.: *порожна, семилітняя, ранную, пызную, не ридняя, житнее, у синое*; в О. в.: *чирвонею, з жывьёю*. Флексійну варіантність непрямих відмінків прикметникової парадигми визначають передусім континуанти етимологічних *о та *е в історичних закінченнях: *на rannіuj, на Божий, w Bielowiezskoj, в вишневим, ро bohaćkuot*. Виразні залишки двоїнних утворень О. в. із флексією -има представлено у формах *густыма, за Божыма, съ чорныма*.

У третьому підрозділі «**Формотворення займенників**» розглянуто і проаналізовано закономірності діалектної словозміни прономенів. Окрім численних інновацій, пов'язаних із фонетичними процесами (*є «я», тибє, тобє, не собе, вуон, вин, она, в йійі, на юго, юой*), опрацьований фольклорний матеріал указує на значне поширення в говірковому формотворенні займенника 2 особи пошанної множини *вите* (в різних фонетико-акцентуаційних варіантах); специфічних форм непрямих відмінків предметно-особових прономенів: *єї катував, єє молили, дав її поклін, дала єї їсти, в є лізе, є покуштувати, вона ю вбила*; різноманітних родово-числових виявів членних нестягнених форм присвійних, означальних та вказівних займенників: *на всьой стіл, ваший півень, на nasziuji robotońki, вашеє злотечко, тыје дієті, самія знайте, тоє сіно*; стягнених форм непрямих відмінків указівних та присвійних займенників: *свему татойку, свойму батюхну, з теї мазі, ду свеї дома, меї бабусі, своєю дочкою*. Форми Р. в. без суфіксального сегмента *-йє-* *мої долі, ля всэйі родыны, всэйі правдонькы* кваліфікуємо як найдавніший історичний вияв аналізованої грамеми. Про факт побутування двоїни свідчать займенникові сполуки *нема з єма, за моима плѣчима, своима очима, своима косыма*.

У четвертому підрозділі «**Формотворення дієслів**» подано системний опис інфінітивних та дієвідмінюваних форм у західнополіських фольклорних текстах. Відзначено активне збереження інфінітивів із формантом *-чи*: *впечи, товчы-молоты, утечи*, зокрема й у вторинних гібридних варіантах: *присягчи, лягчи, sterechczy*; відсутність чергування приголосних основи з шиплячими: а) у дієсловах I дієвідміни теперішнього-майбутнього часів з основами на задньоязикові та фарингальний приголосні: *бигуть, sprekusia*; б) у дієсловах II дієвідміни та дієслівних формах із суфіксом *-ан-* (*-ян-*) з основами на [д], [т], [з], [с]: *заплатю, покосяно*; взаємодію I та II дієвідмін: *біже, мурыть, ревчит*; ствердіння губних із розвитком епентези [й]: *rosyrjetsa, люб'ят*, за аналогією – *просп'юся*; збереження історичної м'якості губних у кінці основ 3 особи множини II дієвідміни: *спеть, ны шуметь*; постфікс у варіанті *-с'є*, що засвідчує еволюцію ненаголошеного *ɛ > [e]: *умивсє, не журисє*; архаїчні форми передмайбутнього часу в підляських текстах: *буду виглядала, bude dokiczaw*; збереження формальних залишків перфекта на Підляшші: *винаслісте, стала-м*; форми наказового способу 2 особи однини з нульовою флексією: *випусть, не szum* та ін.

Проведений аналіз показав, що фольклорні тексти на морфологічному рівні глибоко закорінені в питоме діалектне середовище.

У **висновках** узагальнено основні теоретичні і практичні результати виконаного дослідження.

Одна з найбільш гострих теоретичних проблем, щодо якої досі сперечаються вчені, – співвідношення мови фольклору та діалектної мови. Синтезуючи напрацювання лінгвістів, уважаємо, що головна причина існування різних поглядів на природу мови усної словесності та її відношення до інших форм загальнонаціональної мови полягає в тому, що упорядники фольклорних збірників із різною мірою відповідальності ставляться до передачі народного

мовлення. Висновок про фольклор як один із функційних різновидів діалекту очевидний, якщо аналізувати матеріали тих видань, у яких упорядниками максимально збережено говіркові риси на всіх мовних рівнях. Підготовлені в такий спосіб збірники визнано точним, цінним і перспективним діалектографічним джерелом. Великий за обсягом, проте різний за якістю фактичний матеріал, дібраний із текстів західнополіського фольклору, виявився надійним підґрунтям для концептуального осмислення цієї загальнотеоретичної проблеми та її верифікації.

Найбільшою скрупульозністю відзначено фольклорні записи відомих діалектологів Г. Л. Аркушина та Ф. Д. Климчука. Ці упорядники дотрималися настанови максимального відтворення особливостей усного народного мовлення на різних рівнях, зокрема послідовно проставили наголос у багатоскладових словах. Зрозуміло, що такі сумлінно записані тексти – графічно переданий аналог мовлення західних поліщуків. Ключові маркери підляських говірок об'єктивно, детально й різнопланово висвітлено в збірниках фольклору А. Артем'юк, І. Ігнатюка, С. Копи, Л. Лукашенко, Д. Фіоніка. Досить повно корпус говіркових одиниць заманіфестували інші упорядники фольклору, зокрема з Підляшшя – Ю. Гаврилюк, О. Кольберг, Я. Кондаревич, А. Олещук, В. Стахвюк; Берестейщини – Д. Г. Булгаковський, Д. С. Губаревич, В. Й. Рогович, В. В. Шепелевич; Волинського Полісся – І. В. Гунчик, В. М. Мойсієнко, Л. М. Назарчук; Рівненського Полісся – Т. В. Гнатюк, В. П. Ковальчук, В. Г. Кравченко, Ю. П. Рибак, Н. О. Супрун-Яремко, Р. В. Цапун, Ю. А. Цехмістрок, П. П. Чубинський. Збірник «Полесские заговоры (в записях 1970–1990 гг.)», мережа населених пунктів якого охоплює весь поліський ареал, – перспективне джерело насамперед для вивчення народної медичної номенклатури.

Промовистим видається факт, що відповідно до трьох складових частин Західного Полісся з високим ступенем достовірності упорядниками відтворено фонетичну, граматичну та лексичну системи говірок Підляшшя та Берестейщини, натомість менш вартісними для проведення діалектологічних досліджень виявилися записи, співвідносні з територією Волинського Полісся.

В академічному виданні фольклорних записів Лесі України, де едиційна політика мала б спиратися на засади точного відтворення зафіксованих самою письменницею особливостей народної мови, проведено уніфікацію в напрямку до літературного стандарту зі збереженням лише окремих відмінностей. Не можна зарахувати до надійних діалектографічних джерел через невідповідність вимогам однозначного, філологічно точного відтворення народного мовлення студентські записи, зібрані під керівництвом фундаторів двох фольклористичних шкіл при університетах – професорів І. О. Денисюка, В. Ф. Давидюка. Відносно невелику кількість діалектизмів відображено у фольклорному арсеналі О. Ф. Ошуркевича. Непослідовно, із різним ступенем частотності, що не дає змогу науково об'єктивно визначити місце діалектних явищ у структурі волинськополіських пісенних текстів, віддзеркалюють

говіркові риси упорядники В. В. Галайчук, О. І. Коменда, О. П. Кондратович, Л. С. Семенюк.

Псевдонаукові, далекі від істини висновки з'являються крізь призму перекладу білоруською мовою (зі свідомим насиченням текстів типологічними рисами білоруської мови – «аканням», «дзеканням», «цеканням») автохтонного українського фольклору з Берестейщини («Песні Беласточчыны» М. Гайдука, «Беларускі фальклор у сучасных запісах. Брэсцкая вобласць. Традыцыйныя жанры»). Білоруський дослідник В. Й. Рогович виявив максимальну ретельність, зафіксувавши фольклорні зразки в Кобринському та Пінському районах Брестської області, однак помилково кваліфікував їх як такі, що зберігають лінгвальні особливості південно-західних білоруських говірок (імовірно, на тій підставі, що тексти записано на території Республіки Білорусь).

У текстах найбільш послідовно передано явища фонетичного та морфологічного рівнів. Лінгвальна інформація фольклорних видань дає змогу змодельовати набір таких фонетичних рис, які системно відображено в текстах і які співвідносяться з усіма або більшістю говіркових груп Західного Полісся: наявність дифтонгічних та монофтонгічних рефлексів наголошених *o, *e, *ě; підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [e] до [и]; звукосполюки [г'і], [к'і], [х'і] на місці колишніх *гы, *кы, *хы; поширеність приставних [в], [г], [й]; вияв структур із наслідками асимілятивно-дисимілятивних змін, афери, метатеми, епентези; непослідовність процесу депалаталізації історично м'яких шиплячих; ствердіння в більшості позицій африкати [ц'] та вібранта [р']; ствердіння губних і передньоязикових перед рефлексом ненаголошеного *ě; депалаталізація губних (зокрема з розвитком епентези) та передньоязикових перед наголошеними рефlekсами *ě та *e.

Водночас на фонетичному рівні відображено протиставлення різних говіркових груп Західного Полісся: підляські тексти марковані можливістю дифтонгічної рефlekсації *o, *e, *ě в наголошеній позиції; розвитком *i в [і] після [д], [т], [з], [с], [л], [н]; волинськополіським текстам властиве «укання»; фольклор із північної частини досліджуваного ареалу детермінують явища позиційної реалізації наголошеного [a] > [e] (на Підляшші – [іe], [іe]) після м'яких приголосних; «укання». Появу [e]-континуанта ненаголошеного *e простежено насамперед у підляських та берестейських текстах.

Опрацьований фольклорний матеріал зберігає деякі архаїчні загальнозахіднополіські явища словозмінної системи: форми Р. в. однини субстантивів ч. р. *ǫ-основ із флексією -*a*; колишні іменникові форми на **-ьje* > -*e*; флексію -*u* у формах Р. в. однини колишніх **-ǫ*-основ; іменникові словоформи Н. в. множини з закінченнями -*e*, -*ове*; дуальні форми іменників, прикметників, займенників; повні нестягнені форми прикметників; історичні форми непрямих відмінків прикметників м'якої групи; особовий займенник пошанної множини *вите*; закінчення дієслів 2 особи множини наказового способу на -*ите* (з можливими фонетичними модифікаціями); інфінітиви на -*чи*. Натомість тільки в текстах із берестейсько-пінського ареалу спостережено

творення неозначених займенників за допомогою наголошеної частки *n'i-* або її варіанта *n'e-*. Дієслівна морфологія лише підляського фольклору репрезентована залишками колишнього перфекта та формами так званого передмайбутнього часу.

Іменна та дієслівна словозміна позначена також наслідками граматичної аналогії (у системі іменного відмінювання – передусім взаємною індукцією форм твердого та м'якого різновидів, у дієслівних формах – взаємодією I та II дієвідмін на флексійному рівні) і виявами типових для певного ареалу фонетичних процесів.

Тексти фольклору обмежено відображають склад діалектної лексики. Усе розмаїття народних назв в уснопоетичних творах просто й не може бути представлене з огляду на призначення й іншу специфіку самого фіксованого матеріалу.

Лише спорадично засвідчено відмінності від літературної мови на синтаксичному рівні. У текстах підляського фольклору відзначено заміну літературних безприйменникових конструкцій Д. в. словосполученнями Р. в. із прийменником *для*: *bożywsie dla mene, дікуємо для вас за капуста, ne roby gla nas krywdu, скажи для мене таку казку, люди далі для єй знати*; конструкціям Р. в. з прийменником *у (в)* відповідають структури Д. в. без прийменника на зразок *połatawsia jiti wioz, m'ie wsocła, bolit jeji, porad' mene, болить мене палець, живуют мене болит*. У берестейсько-пінських текстах активно функціонують прийменникові структури на зразок *кырыз тры сылі, кырыз стыл, кырыз вэрх; ля дівчыны, ля людськэйі, ны ля пса, ля сыроты*. У низці матеріалів, співвідносних із різними говірками, зауважено прийменник *без* відповідно до *через*. Сполучник *би* 'як, ніби, немов' притаманний фольклорним зразкам із Берестейщини та Підляшшя. Таку ситуацію можна, очевидно, пояснити тим, що західнополіські говірки, як і народну українську мову загалом, на синтаксичному рівні не так виразно протиставлено літературному стандарту, як на фонетичному та морфологічному рівнях.

Як бачимо, фольклорний текст за умови фахової його фіксації в основному співвідноситься з місцевою говіркою, відповідає їй за набором релевантних рис, зокрема фонетичного і морфологічного рівнів. Це підтверджує надійність, цінність та перспективність фольклорних записів як діалектографічних джерел. Запропонований підхід до прочитання аналізованого фактичного матеріалу з відсиланням до діалектографічних праць для встановлення кореляції з відповідними одиницями найперше фонетичного та словозмінного (принагідно – лексичного, синтаксичного, акцентуаційного) рівнів говіркового мовлення уможливілює констатацію високого ступеня територіального варіювання мови фольклорних текстів.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Грицевич Ю. В. Фонетичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». 29–30 вересня 2013 р. : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 141–143.
2. Грицевич Ю. В. Граматичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі». 10–11 жовтня 2013 р. : збірник наукових праць у 8 т. Дніпропетровськ, 2013. Т. 6 : Наукові дослідження з філології. С. 25–28.
3. Грицевич Ю. В. Фонетичні особливості підляських говірок у записах місцевого фольклору // Типологія та функції мовних одиниць : науковий журнал. Луцьк, 2014. № 1. С. 55–66.
4. Грицевич Ю. В. Особливості волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Калиновий квіт Полісся» // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 5 (8). С. 56–59.
5. Грицевич Ю. В. Особливості консонантизму підляських говірок у фольклорних записах І. Ігнатюка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). Вінниця, 2014. Вип. 19. С. 102–107.
6. Грицевич Ю. Особливості говірок Волинського Полісся у фольклорних записах О. Кондратович // Студії з філології та журналістики. Вип. 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 62–67.
7. Грицевич Ю. В. Діалектні явища іменної словозміни в українських підляських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 12 (15). Ч. 1. С. 212–217.
8. Грицевич Ю. В. Діалектна лексика волинськополіських говірок у фольклорних записах О. Кондратович // Scripta manent : молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. Вип. 2. С. 13–15.
9. Грицевич Ю. Комбінаторні звукові зміни у волинськополіських говірках (на матеріалі фольклорних записів із Ратнівщини) // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17–18 травня 2016 р.) : у 3 т. Луцьк, 2016. Т. 3. С. 269–271.
10. Грицевич Ю. В. Відображення позиційної реалізації голосного [ʼa] в текстах західнополіського фольклору // Лінгвістика : збірник наукових праць. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. № 1 (34). С. 43–51.

11. Грицевич Ю. Варіації родової приналежності іменників у західнополіських фольклорних текстах // Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 303–305.
12. Грицевич Ю. Діалектна специфіка онімного простору західнополіських фольклорних текстів // Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2016. Вип. 5. С. 33–42.
13. Грицевич Ю. Назви хвороб у західнополіських фольклорних текстах // Південний архів. Філологічні науки : збірник наукових праць. Херсон, 2017. Вип. LXVIII. С. 18–22.
14. Грицевич Ю. В. Дифтонгічні рефлексии *o в західнополіських фольклорних текстах // Мовознавство. 2017. № 3. С. 76–80.
15. Грицевич Ю. В. Діалектна природа конструкцій мовленнєвого етикету в західнополіських фольклорних текстах // International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research» : Conference proceedings, October 20–21, 2017. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 11–14.
16. Грицевич Ю. В. Тенденції наголошування в західнополіських говірках (на матеріалі фольклорних текстів) // Слобожанська бесіда : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листопада 2017 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 38–42.
17. Грицевич Ю. Множинна парадигма іменників у фольклорних текстах із Західного Полісся // Spheres of Culture : Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2017. Vol. XVI. P. 430–437.
18. Грицевич Ю. Залишки двоїни в західнополіських фольклорних текстах // Міфологія і фольклор : загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. № 1–2. С. 71–82.
19. Грицевич Ю. Метатеза в західнополіських фольклорних текстах // Scripta manent : молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк, 2018. Вип. 5. С. 9–10.
20. Грицевич Ю. В. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві // Львівський філологічний часопис : науковий журнал. Львів, 2018. № 3. С. 72–76.

АНОТАЦІЯ

Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, Луцьк, 2018.

У дисертації детально прокоментовано співвідношення мови фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок. На матеріалі значного масиву текстів із погляду вияву в них говіркових рис фонетичного й словозмінного рівнів критично переосмислено постулат про наддіалектний характер мови фольклору, що дало змогу в підсумку переконливо констатувати виразну органічну кореляцію народнопоетичного і розмовного стилів народного мовлення (безумовно, якщо фіксація фольклорного фактажу передбачала послідовне збереження говіркових рис на всіх мовних рівнях).

Простежено, що явища фонетичного та морфологічного рівнів у фольклорних текстах із Західного Полісся корелюють із відповідними явищами розмовно-побутового мовлення. Щоправда, окремі говіркові елементи зафіксовано лише у фольклорних текстах. Зроблено історичний та ареалогічний коментарі до відзначених звукових та морфологічних явищ, простежено внутрішнє членування західнополіського говору.

На конкретному регіональному матеріалі розглянуто важливу проблему взаємозв'язку мови фольклору з мовою локального діалектного середовища, де побутує текст. У результаті комплексного аналізу різних збірників зроблено обґрунтований висновок про безсумнівний евристичний потенціал фольклорних текстів як діалектографічних джерел.

Ключові слова: фольклорний текст, мова фольклору, Західне Полісся, діалект, говірка, фонетика, вокалізм, консонантизм, словозміна, західнополіський говір, діалектизм, діалектографія, текстоцентризм.

АННОТАЦІЯ

Грицевич Ю. В. Диалектный компонент в фольклорных текстах с Западного Полесья. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки Министерства образования и науки Украины, Луцк, 2018.

В диссертации впервые в лингвоукраинистике подробно прокомментировано соотношение языка фольклорных текстов с Западного Полесья и местных говоров. Анализ сборников фольклора с диалектологической точки зрения позволил текстово (с учетом корпуса эмпирических данных современной диалектологии) проследить фонетические и морфологические (словоизменительные) черты диалектной системы, подтвердить функционирование ожидаемых словоформ и расширить имеющиеся в научном обороте данные.

Сосредоточено внимание на освещении диаметрально противоположных позиций ученых в сфере окончательно не выясненного, открытого и дискуссионного вопроса о взаимосвязи языка устного народного творчества и диалектной речи. Известно, что язык фольклора квалифицируют как литературный вариант диалекта (диалект в его эстетической функции); как

наддиалектное образование; как интердиалект, отдельный художественный диалект; как функционально-стилевую разновидность диалекта, генетически однородную с диалектно-бытовой речью и отличающуюся от нее своей функциональной и жанровой дифференциацией. Различные выводы ученых дали основания считать теоретически убедительным и основополагающим для признания последний тезис.

Язык анализируемых фольклорных текстов отчетливо отражает фонетические и словоизменительные черты, присущие западнополесскому диалекту украинского языка. Сформирован корпус локальных лингвальных явлений и определены степень и характер их представления в устном народном творчестве Западного Полесья. Все выявленные диалектные единицы систематизированы и прокомментированы в зависимости от их происхождения, последовательно прослежены факты их фиксации в других диалектографических материалах, в частности в текстографических сборниках записей спонтанной бытовой речи западных полешуков.

На материале значительного массива текстов с точки зрения проявления в них релевантных черт на фонетическом и словоизменительном уровнях критически переосмыслен постулат о наддиалектном характере языка фольклора, что позволило в итоге убедительно констатировать выразительную органическую корреляцию народнопоэтического и разговорного стилей народной речи (безусловно, если фиксация фольклорного фактажа предусматривала последовательное сохранение релевантных черт на всех языковых уровнях).

Диалектные явления фонетического и морфологического уровней, замеченные в фольклорных текстах с Западного Полесья, коррелируют с языковой ситуацией в местных частных диалектных системах (по данным диалектографических работ). В работе убедительно показано, что основные тенденции звуковой системы и парадигматики одинаковы в спонтанной бытовой диалектной речи и в корпусе привлеченных для исследования автентических, достоверно записанных текстов. Причём отдельные явления фонетического и морфологического уровней до сих пор зафиксированы только в фольклорных текстах, следовательно, дополняют этим эмпирическую базу украинской диалектологической науки. Даны исторический и ареалогический комментарии к отмеченным звуковым и морфологическим явлениям, прослежено внутреннее членение западнополесского говора.

В диссертации на конкретном региональном материале исследована важная проблема взаимосвязи языка фольклора с языком локальной диалектной среды, в которой бытует текст. В результате комплексного анализа различных сборников сделаны обоснованные выводы о несомненном эвристическом потенциале фольклорных текстов как диалектографических источников.

Ключевые слова: фольклорный текст, язык фольклора, Западное Полесье, диалект, частная диалектная система, фонетика, вокализм, консонантизм, словоизменение, западнополесский диалект, диалектизм, диалектография, текстоцентризм.

SUMMARY

Hrytsevykh Yu. V. Dialectal component in the Western Polissian folklore texts. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.01 – Ukrainian language. – Lesia Ukrainka Eastern European National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lutsk, 2018.

In the dissertation the correlation between the language of folk texts from the Western Polissia and local dialects is considered in detail. As a result of a large array of texts study in terms of revealing in them dialectal features on the phonetic and inflectional levels, the postulate of the supradialectic nature of the folklore language has been critically redefined, which eventually made it possible to elucidate the distinct organic correlation of the folk poetic and dialectical styles of the colloquial language (of course, if the fixation of the folkloric factum presupposed the consistent preservation of dialectical features at all language levels).

The comprehensive study of the phenomena of phonetic and morphological levels, found out in the folklore texts from Western Polissia, shows that they correlate with the linguistic situation in the local dialects. Some of the dialect phenomena at the phonetic and morphological levels can be found only recorded in the folklore texts. The provided historical and areallogical comments on the sound and morphological phenomena revealed in the folklore texts and the internal division of the Western Polissian dialect disclosed in the processed materials are of great importance.

The case study of the specific regional material contributes to better understanding of the folklore language interconnection with the language of the local dialect environment, where the text operates. The results of the complex and integrated analysis of various folk texts collections provide basis to draw substantiated conclusions about the undeniable heuristic potential of the folklore texts as a kind of the dialectographical sources.

Key words: folklore text, folklore language, Western Polissia, dialect, patois, phonetics, vocalism, consonantism, inflexion, Western Polissian dialect, dialecticism, dialectography, textocentrism.

Підписано до друку 20.08.2018 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 108. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).